

спілкування – цілісна система психолого-педагогічної взаємодії педагога та учнів, яка містить в собі обмін інформацією, організацію взаємин за допомогою комунікативних засобів та є інструментом впливу на особистість учня [4, с. 210]. Взаємодія цих двох факторів на ранньому етапі життя і розвитку дитини сприяє створенню сприятливого життєвого простору, що формує інтелектуально розвинену, фізично і морально здорову особистість, готову протистояти асоціальним впливам, справлятися з особистими проблемами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко Ю. В. Вивчення життєвого простору особистості: філософсько-психологічний аспект. Науковий вісник Херсонського державного університету. Випуск 1. Том 1. 2016. С. 130–134.
2. Додаток до наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України №1243 від 31.10.2011р. «Про основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України».
3. Нікітіна М. Г. Життєвий простір. Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс]. Редкол. : І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-19293>. ст 14.
4. Слободяник Н. В. Спілкування як основа психолого-педагогічної взаємодії суб'єктів освітнього процесу. Psychological journal. 2018. 4(14). С. 206–216.

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СПЕЦИФІКИ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ ПІДЛІТКІВ

Головко І. М.

*Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка
innaholovko93@gmail.com*

У психологічній літературі зустрічається чимало різних тлумачень поняття «мотивація». Одні з них пов'язані з історією дослідження даної проблеми, інші – відображають відмінності у концептуальних підходах різних авторів чи наукових шкіл. Розвиток теорій мотивації йшов у двох основних напрямках. У першому – мотиви та мотивація розглядалися як ситуативні інваріанти поведінки людини (М. Алексеева, В. Моргун, С. Москвичов та ін.). Другий підхід пов'язаний із розумінням мотивів і мотивації як стійких диспозицій особистості, що регулюють її поведінку відносно незалежно від ситуацій (В. Асеев, І. Меліхова та ін.). Звичайно, можна виділити і третій підхід, який поєднує дослідників, що так чи інакше намагалися знайти компроміс між цими двома окресленими полюсами (М. Матюхіна, Л. Фрідман

та ін.) [2]. Безумовно, можна знайти й інші, більш детальні, але тоді існує небезпека загубити суть у безлічі різноманітних теорій мотивації. Намічений напрямок аналізу є достатньо евристичним, оскільки подібний дихотомічний поділ теорій мотивації мав місце й у вітчизняній психології

Вивчення мотивації людини є, по суті, вивченням особистості в її діяльності. Оскільки навчання – окремий випадок діяльності, то і навчальна мотивація є окремим випадком мотивації особистості. Як і будь-який інший вид мотивації, навчальна мотивація визначається цілим рядом специфічних для цієї діяльності чинників: освітньою системою, освітньою установою, де здійснюється навчання (заклади загальної середньої освіти та ін.); організацією освітнього процесу (модель навчання); суб'єктними особливостями того, хто навчається (вік, стать, інтелектуальний розвиток, здібності, рівень домагань, самооцінка, взаємодія з іншими учнями тощо.); суб'єктними особливостями того, хто навчає і, того, хто навчається.

Відповідно мотивація навчання підлітків набуває своєї специфіки, зумовленої їх віковими особливостями. У підлітковому віці людина зазнає значних змін. У першу чергу, вони пов'язані з процесом фізичного дозрівання, яке відображується на всіх складових процесу розвитку – фізичних, психологічних, соціальних. Вступ дитини в підлітковий період характеризується якісним поштовхом у розвитку самосвідомості. У підлітка починає формуватися позиція дорослої людини. Навіть, якщо ця позиція ще не відповідає об'єктивному статусу підлітка в житті, але її поява означає, що підліток суб'єктивно вже ввійшов у нові стосунки з оточуючим світом дорослих, зі світом їхніх цінностей, мотивів поведінки і діяльності. Але разом з тим, досягнувши періоду статевого дозрівання, підліток потрапляє в суперечливе становище: він уже не дитина, але об'єктивно ще не ствердився в культурі дорослих [1, с. 45].

Спираючись на прийнятий у психологічній науці поділ мотивів навчання на внутрішні та зовнішні, які орієнтовані на соціальне схвалення та інші зовнішні фактори, у структурі мотиваційної сфери навчання підлітків виокремлюємо:

1. Внутрішні мотиви, які пов'язані з процесом і змістом діяльності, коли до діяльності спонукає її процес і зміст, а не зовнішні чинники: мотиви пізнання, інтерес до змісту матеріалу, що вивчається; набуття нових знань, навичок і умінь; мотив самодетермінації (прагнення відчувати себе суб'єктом навчальної діяльності), засвоєння способів добування знань, особливо з використанням нових інформаційно-комунікаційних технологій, пошуку інформації в інтернет-ресурсах, соціальних мережах та ін.

2. Зовнішні мотиви:

а) соціальні мотиви: широкі (мотиви обов'язку і відповідальності перед суспільством, закладом освіти, батьками та іншими значущими людьми за

якісне навчання; можливість застосувати набуті знання в майбутньому, в соціально-корисних видах діяльності) та вузькі (прагнення до спілкування і спільної діяльності з однолітками, бажання мати друзів і жити з ними спільним життям тощо);

б) престижні мотиви: прагнення отримати схвалення з боку референтних осіб; прагнення бути в центрі уваги, отримати високий соціальний статус, самоствердитися; бажання бути прийнятим, визнаним завдяки своїм індивідуальним якостям та ін.;

в) прагматичні мотиви: уникнення неприємностей, що можуть виникати у випадку незадоволення вимог, очікувань або потреб інших людей; отримання певних пільг та, іноді, грошової винагороди за успіхи в навчання та ін.

г) мотиви особистісного зростання: саморозвиток, самовираження і самовдосконалення себе як особистості; інтелектуального й естетичного розвитку та ін.

Залежно від співвідношення зазначених мотивів, на наш погляд, можна виокремити п'ять рівнів сформованості навчальної мотивації:

1) високий рівень навчальної мотивації пов'язаний з переважанням внутрішньої мотивації над зовнішньою у поєднанні з доволі високим рівнем розвитку широких соціальних мотивів і мотивів особистісного зростання; у таких підлітків наявний розвинутий пізнавальний мотив, прагнення найуспішніше виконувати всі навчальні завдання, їм властива висока пізнавальна активність і продуктивність самоосвітньої діяльності;

2) рівень навчальної мотивації, вище за середній, характеризується відносним переважанням внутрішньої мотивації над зовнішньої, учні успішно справляються з навчальними завданнями, при цьому серед зовнішніх мотивів для них особливе значення набувають вузькі соціальні або престижні мотиви);

3) середній рівень зумовлений тим, що за розвинутої внутрішньої мотивації переважає зовнішня, коли заклад освіти приваблює насамперед позаучбовою діяльністю. Такі учні почуваються досить комфортно, оскільки під час навчання спілкуються з друзями, з вчителями та ін., їм подобається відчувати себе учнями, мати відповідні атрибути; сам процес учіння їх захоплює як майданчик для спілкування;

4) рівень навчальної мотивації, нижче за середній, характеризується переважанням зовнішньої, насамперед прагматичної мотивації над внутрішньою, ці учні відвідують освітній заклад неохоче, часто лише за умови позитивного чи негативного стимулювання з боку дорослих. Вони мають серйозні труднощі в навчанні, на заняттях часто займаються сторонніми справами, розважаються та ін.;

5) низький рівень пов'язаний із несформованістю внутрішньої мотивації, негативним ставленням до закладу освіти, шкільною дезадаптацією;

такі учні зазнають серйозних труднощів у навчанні, вони не справляються з навчальною діяльністю, мають проблеми в спілкуванні з іншими учнями, у взаєминах з учителями. Навчальний заклад часто сприймається учнями як вороже середовище, перебування в якому для них нестерпне; у найважчих випадках учні можуть проявляти агресію, відмовлятися виконувати завдання тощо.

Цілеспрямоване формування позитивної навчальної мотивації високого рівня передбачає створення відповідних умов для появи внутрішніх спонукань (мотивів, цілей, емоцій) до навчання, усвідомлення їх учнями і подальшого саморозвитку ними своєї мотиваційної сфери [2, с. 35].

Ураховуючи, що домінуючими потребами підліткового віку, на думку є: потреба в спілкуванні з однолітками, потреба в самоствердженні, потреба бути та вважатися дорослим вважаємо що в ієрархії мотивів навчання учнів-підлітків провідне місце займають саме соціальні мотиви. Відповідно формування внутрішньої мотивації навчання як дієвого фактору стійкої навчальної мотивації впродовж життя і відповідно, мотиваційно-цільовий резонанс має забезпечуватися саме через активізацію соціальних мотивів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Занюк С.С. Психологія мотивації. К. : Либідь, 2002. 296 с.
2. Чаусова Т.В. Особливості формування мотиваційної сфери навчання підлітків. Вісник післядипломної освіти. Серія «Соціальні та поведінкові науки», 2018, №6 (35). С. 34-39.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ФОРМАЛІЗОВАНИХ ТА МАЛОФОРМАЛІЗОВАНИХ МЕТОДИК В РОБОТІ ЮВЕНАЛЬНОГО ПСИХОЛОГА

Гончарова Н. О., Харченко А. С.

*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка,
goncharova.poltava@gmail.com
anzhelaohara@gmail.com*

Актуальність теми. У сучасному суспільстві однією із небезпечних тенденцій є зростання кількості правопорушень серед неповнолітніх. У підлітковому віці це спричинено перш за все різними формами девіантної поведінки та потягами до неї, що пов'язано з недорозвитком саморегуляції, зниженою здатністю критично осмислювати спосіб життя та прогнозувати наслідки власних вчинків.